

Vuk'uzenzele

O e tlisediwa ke Ditlhaeletsano tsa Puso (GCIS)

Setswana/English

Motsheganong 2015

Go tswa kwa Union Buildings

tsebe 3

Puso e samagana le TB

tsebe 5

Lenaneo le le ntšhwa la dikago le tlhola ditiro

tsebe 8

Go tokafatsa dipusoselegae

Ongezwa Manyathi

Fa morago ga dingwaga di le 15 tsa pusoselegae, setšhaba sa Aforika Borwa se itemogela phitlhelelo e e botoka ya ditirelo tse di jaaka metsi, kgeleloleswe le motlakase.

Tlhabololo ya dintlo e re tloletse setšhaba se se tshelang tota, se se nang le dikago tse di jaaka dikheretšhe, ditleliniki le dikolo.

Puso gape e fedisitse mafelo a baipei a a ka nnang 500 mme ya aga dintlo tse di nang le boleng mmogo le ditirelo tsa motheo mo dingwageng di le tlhano tse di fetileng.

“Re tswelotsepele mo go bonalang tota fa e sa le ka motlha wa temokerasi go tsibogela taolo ya bothati ya gore go tla nna le dintlo, tshireletsego le go nnisega ka iketlo jaaka go tlhagisitswe mo Lokwalokgololesegong,” go rialo Moporesitente Jacob Zuma.

O ne a bua jalo kwa Kokoanyong ya Bosetšhaba ya Ditokololo (NMA) tsa Mokgatlho wa Aforika Borwa wa Pusoselegae (Salga) e e neng e tshwaretse kwa Midrand.

NMA ke kopano ya baeteledipele ba dipusoselegae go lebisisa tswelolepele e ba e dirileng mo dipusoselegaeng le go batla ditsela tse

Moporesitente Jacob Zuma a re go tlokega gore go dirwe go le gontsi go tokafatsa matshelo a maAforika Borwa.

ba ka maatlafatsang ditirelo tsa pusoselegae le go tokafatsa ditirelo.

Kgankgolo ya khonferense ya ngwaga o, e ne le “Go keteka dingwaga di le 15 tsa Pusoselegae ya Temokerasi. Go boela kwa go tsa motheo le go tiisetša le go tsenyeletša tlhabololo le temokerasi e e ageletsweng mo bathong ba selegae.”

Moporesitente o rile ditšhaba di le dintsi di setse di itemogela tswelolepele ka go amogela ditirelo tsa motheo.

“Tlhagiso ya Palobatho ya 2011 e netefaditse dikgato tse kgolo tse di dirilweng ka thebolelo

ya ditirelo tsa motheo. Mokgwa o wa go ya kwa godimo ga tsona o tiisetšwa ke pegelo ya bofelo e e ka ga palobatho e e seng ya ditšhelete ya bommasepala e e golotsweng ka la bo 2 Lwetse 2014,” o rialo.

Go ya ka pegelo, ditirelo tse di rebolwang ke bommasepala di fokoditse botlhoki mo bathong.

Pegelo e bontsha fa dimilione di le 5.3 tsa malapa di amogela ditirelo tsa motheo tse di sa duelelweng le gore dimilione di le 11.8 di amogela ditirelo tsa motheo tsa metsi, dimilione di le 2.5 tsa bona di ungelwa mosola ka

go amogela tshegetso ya bohuma. Malapa a a humanegileng ke a a nang le tshiamelo ya go se duelele ditirelo kgotsa go bona ketleetso mo tuelong ya ditirelo.

Diyuniti tsa malapa di le dimilione di le lesome di amogela metsi a a phepa le kgeleloleswe go tswa mo go bommasepala mo Aforika Borwa mme 31.1% ya diyuniti tse tsa malapa a badirisi di fitlhelela metsi a a phepa le kgeleloleswe ya motheo e e sa duelelweng.

“Le fa matshelo a dimilione tsa batho a tokafetse, re sa ntse re batla go bona matshelo a bona a fetogile go nna a a botoka, go santse go le ba bantsi ba ba santseng ba letile, ba ba santseng ba batka go bona matshelo a bona a tokafala.

Ba batla metsi, motlakase, dintlo, ditsela le dikolo tse di agegileng gaufi le magae a bona,” Moporesitente Jacob Zuma o gateletse ntlha oe.

KGANG E NTLA YA AFORIKA BORWA

Moporesitente o boleletse batsenelakopano gore go diragetse tse dintsi tse dintle mo Aforika Borwa mo Dingwageng di le 20 tsa Kgololesego tse di fetileng le gore naga e tota e na le kgang e ntle e e ka e tlotlang.

“Se ke kgang ka ga puso e e tlhokomelang, e e nonofileng, e e dirileng ka botlhale le ka boineelo ka didiriswa tse di tlhokegang go dira diphetogo tse di tsenelatseng tse di siameng mo matshelong a batho.

“Se, ke kgang ka ga tiro e ntle le ditheo tse di dirang mo go gaisang tota tse di tlhageletseng mo naging ka bophara, mo diporofenseng le mo tikologong ya selegae ka kakaretso.”

E tswelela mo tsebe 2

Go tthatlosa boleng jwa thuto mo Aforika Borwa

Allison Cooper

Lefapha la Thuto ya Motheo (DBE) le dira ka thata go tokafatsa boleng jwa thuto go ralala naga, segolo fa go lebiwa mmetshe, saense le thekenoloji.

Kwa dipuisanong tsa boraro tse di sa tswang go feta tsa Mmetshe, Saense le Thekenoloji (MST), Tona ya DBE Angie Motshekga o rile le fa go sa ntse go le gontsi go go tshwanetseng ga dirwa go tokafatsa botsayakarolo jwa barutwana le kelo ya katlego mo tikologong ya MST, ga go pelaelo ya gore kgatelopele e kgolo yona e dirilwe.

Lefapha le setse le tlhomile Bokaedi jo bo

feletseng, jo bo dirang tota ka boineelo, jo bo gapang leano la tokafatso ya MST le le setseng le fetile mo legatong la tshekatsheko.

Tona o rile, “Maano a tswelotse a go kopanya dikabelo tsa peelomabaka tsa Dinaledi le tsa dikolo tsa thekenoloji go nna kabelo e ntšhwa ya thulaganyo e e anameng – e bong Kabelo ya peelomabaka ya MST – e bile dipuisano le ba Matlotlo di setse di le kwa legatong le le kwa godimo.

Dinaledi ke tiro ya boitshimololeli jwa DBE jo bo itebagantseng segolo le mmetshe le saense.

Go tlaleletsa seno, DBE e lopile Laboratori ya Dipoelekgolo tse di Bonako go dira leano la togamaano la pakatelele la go tokafatsa kitso ya serutwa ya barutabana mo dirutweng tse.

“Laboratori ya MST e tla dira maano a go rotloetsa botsayakarolo jo bogolo jwa barutwana mme e tla konosetsa leano la lekala le le tlhokegang go bona kelo e e rulaganeng le katlego e e oketsegileng,” go rialo Tona Motshekga.

GO SAMAGANA LE DIKGWETHLO

Tona mmogo le Motlatsatona Enver Surty ba tlhagisitse dikgwethlo di le mmalwa tse di mabapi le MST kwa Kopanong ya Bagwebi ya *The New Age* e e sa tswang go feta. Tsona di akareditse tlanelo ka didiriswa, go aga bokgoni jwa barutabana, tlhokomelo le tshegetso ya ditiro le badiri.

Dikgwethlo tse di supilwe ke Setlhophatiro sa Ditona se se neng se sekaseka MST.

Setlhophatiro se supile gape le gore diporofense ga di na maano a a maleba a tshegetso ya ka kwa ntle kgotsa dikgolaganano le makala a poraefete le mekgatlho e e seng ya puso (di-NGO).

“Se, se feleletsa se tlhola go tsenelwa ke morwalela wa di-NGO mo dikolong, mme go nna le seabe ga tsona go sa gokaganngwa sentle. Go le gantsi, mekgatlho e, e supa dikolo kwa ntle ga kitso le seabe se se siameng sa lefapha mme ba bue ka tlhamalalo le bagokgo ba dikolo tse di ungelwang molemo,” go

Tona ya Thuto ya Motheo Angie Motshekga.

E tswelela mo tsebe 4

DIKGANG TSA KAKARETSO

Ditharabololo tse di itshimololetsweng tsa pusoselegae e e nonofileng

Ongezwa Manyathi

Tona ya Lefapha la Pusotshwaraganelo le Merero ya Setso, Pravin Gordhan o rotloeditse batsenelakopano ba Kokoanyo ya Bosetšhaba ya Ditokololo (NMA) tsa Mokgatlo wa Aforika Borwa wa Pusoselegae (Salga) go dira go tlala seatla ka didirisiwa tse dinnye tse ba nang natso.

Mo puong ya gagwe kwa NMA e e neng e tshwaretse kwa Midrand mo nakong e e sa tswang go feta, Tona o rile: "Re na le matlotlo a a lekanyeditsweng mo Aforika Borwa. Potso ke go re, o dira jang go tlala seatla ka bonnye jo o nang le bona mmogo le gore mo dingwageng di le mmalwa tse di tlang, ke sona se o tla tsweleng go se utlwa."

Aforika Borwa, fela jaaka lefatshe lotlhe, e lebagane le dikgwetlho tse di thata tsa ikonomi. Se, se kaya gore puso yotlhe le dipusoselegae segolo, di tla tshwanetse ke go tla ka maano a boitshimoleledi jwa bona go kgona go tlamela setšhaba ka ditirelo.

Mo matsapeng a go rotloeditse bommasepala go akanya ka ditsela tse dintšha, baemedi ba le mmalwa ba mmasepala ba abelane le balekane mmogo le bona mo tirong ka ditharabololo tsa bona tsa mathata kwa kopanong ya Salga NMA.

"Boitshimoleledi bo botlhokwa mabapi le go mekamekana le dikgwetlho mo dipusoselegaeng. Re setšhaba se se kgonang go

itshimolelela ka dikakanyo tse dingwe tse di itshimololetsweng go tswa kwa dikarolong tse di tseletseng tsa magae tsa naga ya rona," go rialo Motlhankedimogolo wa Tikwatikwe ya Boitshimoleledi jwa Ditirelo tsa Setšhaba (CPSI) mo Aforika Borwa, Thuli Radebe.

A re ngwaga le ngwaga, naga e bone boitshimoleledi jo ka Dikabelo tsa CPSI, ka palo e kgolo ya bafenyi e e tswang mo dipusoselegaeng.

BOITSHIMOLELEDI BO TLISA DITIRELO GAUFI LE BATHO

Palo e le mmalwa ya bommasepala go ralala naga ba dirisa boitshimoleledi go tlamela setšhaba ka ditirelo. Mongwe wa bommasepala bao ke yuniti ya Metsi le Kgeleloleswe ya eThekwini (EWS).

EWS e laola metsi le kgeleloleswe mo Mmasepaleng wa eThekwini e bile e dirile le gareng ga ba bangwe le Setheo sa Bill le Melinda Gates mmogo le Banka ya Lefatshe.

Ka 2014, yuniti e fentse Kabelo ya Dikabo tsa Diintaseteri tsa Metsi tsa Stockholm mo lekaleng la "Lekala le le nang le boitshimoleledi le tswelopele e e mosola tota ya metsi mo Aforika". Moemedi wa yuniti ya EWS, Dave Wilson, o thadisitse ka ga tiriso ya medutwana e e rwalwang ke dikepe e e fetotsweng go nna dikgalo tsa dintlwanoibothusetso tsa setšhaba tsa maitirelo mo go rarabololeng dikgwetlho tsa kgeleloleswe kwa mafelong a a sa tlhomamang.

Medutwana eno ya dintlwanoibothusetso ya maitirelo e ungwela mosola mafelo a a sa tlhomamang a ka nna 600.

"Mafelo ano a supilwe fa masepala o ka aga mo go ona ditlo tse di tlhomameng mo isagong," go rialo Wilson.

Go fitlha jaanong dikago tsa dintlwanoibothusetso di le 1 100 di tseletswe mo ditsheng di ka nna 600 go ralala eThekwini, mme kago e le nngwe e direla mekhukhu e ka nna 50 mo sekgaleng sa bokgakala jwa dimetara di le 200.

"Mmasepala o thapa batlhokomedi le baofisiri ba bagokaganyi go tlhokomela dikago tse mme pampiri ya ntlwananoibothusetso mmogo le sesepa sa go tlhapa diatla di tlamelwa ke ba yuniti," go rialo Wilson.

Ntle le go tlholela batho ditiro le go oketsa tlhabololo ya dikgwebo, porojeke e gape e sireletsa boitekanelo jwa setšhaba sa selegae.

Toropokgolo ya Tshwane ke mmasepala mongwe o o dirisang boitshimoleledi go tokafatsa matshelo a batho ba ona ka go dirisa boitshimoleledi jwa yona jwa thekenoloji ya dijitala e e bidiwang Porojeke ya Isizwe.

Porojeke ya Isizwe e rebotse ditsha di ka nna 600 tsa Wi-Fi go fitlha ga jaana, tse di tlamelang phitlhelelo e go batho ba le dimilione di le pedi. Go ya ka mmasepala, batho ba ba lekanyetswang go ka nna dimilione di le tharo ba tla fitlhelela Wi-Fi e e sa duelelweng mo bokhutlong jwa 2015.

"Kgokagano ya inthanete e tshwanetse e tsewe jaaka thebolelo ya ditirelo tsa motheo. Bontsi jwa baagi ke batho ba e santseng e le bašwa, mo go kayang gore puso e tlhoka go itsotsoropa mme e tsamaye le dinako, bogolosegolo fa go tla mo bašweng," go rialo Meyara wa Mokhuduthamaga wa Tshwane, Kgosientsho Ramokgopa.

Ka Ngwanaitseele ngogola, Toropokgolo e thankgolotse gape le Tshwane Wi-FiTV, e e fitlheletseng selekano sa milione o le mongwe wa babogedi mo tshimologong ya Tlhakole monongwaga.

Tshwane Wi-FiTV e na le mananeo a a akaret-sang a mmimo, a dikgang tsa ditiragalo tsa ga jaana, a kgwebisano, a bodumedi, a ditiro le a metshameko.

"Badiramaneano ba mananeo ano a Wi-Fi mo malobeng ba ne ba se na ditiro kgotsa ba thapetswe ditiro tse di kwa tlase," go rialo Ramokgopa.

Yuniti ya Kgeleloleswe le Metsi ya Mmasepala wa eThekwini e dirisa diduti tsa dikepe tse di fetotsweng go mekamekana le dikgwetlho tsa kgeleloleswe kwa mafelong a a sa tlhomamang mo porofenseng.

Seralo se sengwe se se thankgolotsweng ke Toropokgolo ke DigiMbizo, yona ke kgatiso ya dijithale ya di-Imbizo e puso ya bosetšhaba e nang le yona go ralala naga go tlhaletsana le setšhaba ba lebagane le sona mo matlhong.

"DigiMbizo e letla setšhaba sa Tshwane go nna le Imbizo le meyara ba iketlile kwa magang a bona," go rialo Ramokgopa.

Ditokololo tsa setšhaba di kgona go dirisa Twitter go romela dipotso kgotsa matshwenyego a bona kwa go Meyara ka go dirisa #DigiMbizo kgotsa #AskRamokgopa mme o bone karabo ka bonakonako.

Ka tiriso ya DigiMbizo, mmasepala o kgona go fitlhelela ditlhopho tsa baagi tse go le gantsi di sa tseneleng diforamo tse di tlwaelegileng, Ramokgopa o tlhalositse jalo.

"E thusa gape le ka go ela tlhoko maikutlo a setšhaba le go gatelela lebelo le mathata a ka rarabololwang ka lona."

E tswelela go tswa mo tsebe 1

Moporesitente o rotloeditse dipusoselegae go dira mmogo le go abelana dithuto tse ba di ithutileng.

"Go na le bommasepala ba ba dirang ka nonofo, ka dithulaganyo tse di nonofileng tsa sepolotiki le tsamaiso, ka boruni jwa ka fa gare jwa matlotlo jo bo nonofileng tota le botsamaisi jo bo dirang tota," go rialo Moporesitente Zuma.

O boletse gore bommasepala bano ba na le tsamaiso e e lolameng moo badiri ba tlhomileng kwa pele thibelobobodu mmogo le botsamaisi jwa dikotsi tsa ditshenyegelo.

Bommasepala bano, ga bua Moporesitente, ga ba itshokele gape le tiragatso e e bokoa ya tiro e bile ba sekaseka tiragatso ya badiri gangwe le gape le go diragatsa melawana ya go siamisa maemo fa go tlhokega.

"Se, ke se bommasepala botlhe ba tshwanetseng go se dira ka gonne pusoselegae e teng gore e direle batho. Seo ke ntlha ya botlhokwa."

O akgotse bommasepala botlhe ba ba dirileng pharologano mo matshelong a batho.

"Tiro ya lona e a amogelesega e bile e le-bogwa go menagane," go rialo Moporesitente.

Moporesitente o ikuetse mo batsenelakopano go dira botoka le ka thata gore ba dire Aforika Borwa naga e e botoka go batho botlhe.

"Re tshwanetse go dira ka natla go tokafatsa ditirelo tse di jaaka tsa mafaratlhatlha a metsi, tsamaiso ya matlakala kgotsa tlamelo ya motlakase.

"Tse, ke ditirelo tse di bonolo tsa motheo tse e leng gore fa di neelwa ka nonofo, di tla dira gore maitemogelo a batho ka ga pusoselegae e nne a a itumedisang."

GO DIRA GORE PUSOLEGAE E DIRE KA MANONTLHOTLHO

Gore pusoselegae e rarabolole dingwe tsa dikgwetlho tse e lebagane le tsona, e tlhoka go tsamaisiwa ke batho ba ba manontlhotlho ba ba nang le makwalothuto a a maleba.

Go ya ka Moporesitente Zuma, puso e tsibo-

getse go tokafatsa manontlhotlho le tsamaiso ya pusoselegae ka go tlisa diphetogo go melao ya dipusoselegae jaaka Molaotlhabololo wa Thulaganyo ya Bommasepala.

"Go se nne le kutlwelobotlhoko mo go netefatseng fa batlhankedi ba na le bokgoni jo bo lekaneng jwa go dira ditiro tsa bona," o boletse jalo.

Moporesitente o rile batlhankedibagolo ba ditšhelete, baenjenere le badiri ba bangwe ba setegeniki ba tshwanetse ba nne le bokgoni mme e nne bomankge mo ditirong tsa bona.

Salga e tsere matsapa a go tokafatsa boeteledipele le go netefatsa fa go na le bokgoni jo bo maleba mo dipusoselegae ka go tlhagisa mananeo a tsenyotirong a a diretsweng bona go thusa bakhanselara go tlhaloganya seabe le maikarabelo a bona botoka.

Go ya ka Modulasetulo wa Salga, Thabo Manyoni, mokgatlo o simolotse Lenaneo la Tlhabololo ya Bakhuduthamaga ka katlego.

GO BOELA KWA TSHIMOLOGONG

Kwa Samiting ya Moporesitente ya Pusoselegae, e e neng e tshwaretse kwa Midrand, ka Lwetse 2014, batlhankedi ba pusoselegae ba dumelane mmogo ka go boela kwa tshimologong gore ba tlamele setšhaba ka ditirelo tsa boleng.

Lenaneo la Go Boela kwa Tshimologong le ikaelela go aga bommasepala ba ba tsibogang, ba tlhokomelang e bile ba tsaya maikarabelo.

"Re tsaya maikarabelo a go netefatsa fa bommasepala ba kgona go tlamela setšhaba ka metsi, motlakase, diphaka, mabone a mo mebileng, ba rwalla matlakala, ba baakanya dikhuti mo mebileng, ba samagana le kgaolelo ya ditirelo e e tshwenyang baagi le go lebagana le mathata a ditshupotuelo tsa ditirelo tse e leng tlhobaboroko mo baaging," o gakolotse jalo batsenelakopano."

O rile bommasepala ba tshwanetse gape ba tlhaletsane le setšhaba ka tlhamalalo mme ba boele go bona go ba begela gore go tsamaya jang.

"Go boela kwa tshimologong go kaya gore go sekasekiwe sešwa thulaganyo ya dithendara le go mekamekana le bobodu ka thulaganyo mo ntlheng ya tsamaiso ya ditheko mo pusoselegae."

Moporesitente o gateletse gore bommasepala ba tshwanetse ba dire ka thata go oketsa mananeo a namolo ya lehuma jaaka Lenaane la Ditiro tsa Baagi, le le tlamelang badiri ka bokgoni le ditšhono tsa ditiro.

"Go boela kwa tshimologong e tshwaraganya gape bommasepala go godisa tlhabololo ya metsemagae ka go tshegetsatsa dikgwebo tse dipotlana, dikgwebotshwaraganelo le balemi ba ba botlana mo ditoropong tsa magae le mo

metseng."

O rotloeditse batsenelakopano gore ba bontshe boineelo jwa go dira ka maikatlapelo mo makaleng a otlhe a mararo a puso.

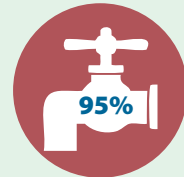
"Re tshwanetse ke go gokologelwa ka dinako tsoitlhe gore tsamaiso e e nonofileng ya setšhaba ga se tshwanetse mo setšhabeng sa temokerasi. Ke tshwanelo ya motheo."

O gateletse gore makala otlhe a mararo a puso a tshwanetse a gabalele go fitlhelela ditsholofelo tsa setšhaba tsa ditirelo ka nako e e siameng gaufi le fa ba nnang teng.

"Di tshwanetse di rebolwe ka nonofo le ka bokgabane di neelwa ke badiredipuso ba ba katisitsweng maleba."

THEBOLELO YA DITIRELO KA BONTSI JWA TSONA:

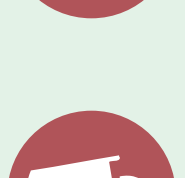
- 95% – Phesente ya malapa a a fitlhelang metsi mo legatong la motheo ka 2012. Se, ke koke-tsego go tswa go 60% ka 1994.
- 86% – Phesente ya malapa a a fitlhelang motlakase ka 2014. Ona a oketsegile go tswa go 50% ka 1994.
- 83% – Phesente ya malapa a a fitlhelang kgeleloleswe ya motheo ka 2012 – se, ke koke-tsego go tswa go 50% ka 1995.
- Dimilione di le 9.1 – palo ya malapa a a fitlhelang ditirelo tsa go rwalla matlakala ka

tlhomamo ka 2011. Se, ke koke-tsego go tswa go dimilione di le 6.3 ka 2001.

• 73% – palo ya bommasepala ba ba nang le malapa a a fetang 90% a a fitlhelang motlakase. Se, ke tokafalo e kgolo go tswa go mmasepala a le mongwe fela o o neng o na le malapa a a fetang 90% a a fitlhelang motlakase.

• 72% – Phesente ya malapa a a fitlhelang ditirelo tsa go rwalla matlakala. Se, ke tokafalo e kgolo go tswa go 55% ka 2009.

Go tswa kwa Union Buildings

Molaetsa go tswa kwa go Moporesitente

Tshwaragano kgathlanong le ditlhaselo mo go batswantle

Maforika Borwa ka nna, mo malobeng re itemogetse ditiragalo tse di tshosang tse di sa amogelesegeng tsa tirisodikgoka mo go batswantle mo dikarolong tse di rileng tsa kwa KwaZulu-Natal, mme seo se setse se gasagane le kwa dikarolong tse di rileng tsa kwa Gauteng. Ditiragalo tse di bapang le tseno di iponagaditse kwa Soweto ka Ferikgong.

Ga go tselele go tsa tshakgalo epe e e ka amogelesegang gobo e tlhotlile tirisodikgoka mo go batswantle mmogo le mo go tseelweng dithoto mo mabentlele a bone.

Re kgalema ka bogale ditiragalo tseno tsa tirisodikgoka. Ditiragalo tseno tsa tirisodikgoka di kgathlanong le dikano tsoitlhe tse Aforika Borwa e di emelang, bogolosegolo tlotlo ya botshelo jwa motho, ditshwanelo tsa batho, seriti sa batho mmogo le Botho.

Naga ya rona ga e inyalanye ka gope le go se kgotlhelane go go jaaka tlhalele go ya ka mmala, tlhalele go ya ka lotso, tlhalele go ya ka dikamano mmogo le tlhalele mo basading.

Re atosetsa matshediso a rona kwa malapeng otlhe a a latlhegetsweng ke ba bo bone mmogo le go lakaletsa ba ba leng mo diphatseng tse di bolelo gore ba itharabogelwe ka bonako.

Re ipiletsa gore go nne le kagiso, tirisodikgoka e fedisiwe mme go nne le taolo. Ga go a tshwanelwa gore go letlelelwe bosenyi gore bo itshamaganye le ditlitlebo tsa baagi go fetlha merusu le dikgaruru.

DIPUISANO

Matsapa kgotsa mathata ape a a amang baagi ba Aforika Borwa a tlhoka go nnelwa fa fatshe mme a buisanelwe ka kagiso.

Mapodisi a laetswe gore a semelele go sireletsa batswantle le baagi ba naga mmogo le go golega bao ba utswang le bao ba fetlhang tirisodikgoka.

Re ikuela mo baaging go thusana le mapodisi ka go ba neela tshedimosetso ka ditiragalo tseno tse di diragetseng kwa Gauteng le kwa KwaZulu-Natal gore batlhotlhetse tsa tsona ba atholwe semolao.

Re leboga baeteledipele botlhe ba sedumedi, mekgatlho e e seng ya puso mmogo le batsayakarolo ba bangwe bao ba abelanang ka tshegetso ya setho mo bao ba latlhegetsweng ke magae a bona.

Fa re ntse re tsewetse go kgalema ka bogale ditlhaselo tseno tse re itemogetseng tsona, e bile re utlwa botlhoko ka dintlha tsa tse dingwe tse di tlhagisitsweng ke maAforika Borwa a a amegileng, re boeletsa kgang ya rona ya gore maAforika Borwa ka bontsi ga a na tlhalele go ya ka lotso. Fa ba ne ba na le yone, re ne re ka se nne le palo e e kwa godimo jaana ya batswantle bao ba

amogetsweng ka diatla tsoopedi mo ditshabeng tsa borona go ralala naga, kwa diteropong, kwa diteropokgolong le kwa metseng ya kwa magaeng.

Go na le dintlha tse di gwetlhang tsa ikonomi ya loago tse di tlhagisitsweng tseo ga jaanong go samaganweng le tsona.

Tsone di akaretsa dingongorego ka ga batswantle ba ba tseneng mo nageng ntle le molaotetla e bile ba sena makwalo, koketsego ya palo ya mabentlele kgotsa dikgwebopotlana tse di tserweng ke batswantle mmogo le gore kakanyo ya gore batswantle ba dira le go tlhotlhetse bosenyi.

Re batla go gatelela gore le fa go na le batswantle ba bangwe bao ba golegilweng ka ntlha ya dikgetse tse di farologaneng tsa bosenyi, ke tatlhetso e bile go fosagetse gore batswantle botlhe ba amega mo bosenyi jo bo diragalang mo nageng.

Mo godimo ga seo, ga se batswantle botlhe ba ba leng fano ka tsela e e seng mo molaong.

Ba bantsi ba fano ka tsela e e seng mo molaong e bile ba na le seabe mo tlhabololong ya ikonomi le ya loago ya naga eno. Ba bantsi ba tla fano ka bokgoni jo bo sa tlang jo bo re thusang go tlhabolola ikonomi e bile ba amogelesegile go ka nna mo nageng ya rona.

Ba bangwe ba tile mo Aforika Borwa e le bafaladi kwa dinageng tsa bobona ka ntlha ya dikgogakogano le dikhuduego, ka tsela eo go kileng ga diragala fa maAforika Borwa ba ne ba tshaba mo nageng eno mme ba ya go nna kwa dinageng tse dingwe mo kontinenteng mmogo le tse di leng kwa ntle ga yona.

Re ne re tshotswe sentle, ka tlotlo e bile re tloliwa ke bana ba borona mo kontinenteng yotlhe. Ga re kitla re lebala tlhokomelo le tshwaraganelo ya bone.

Tshegetso ya dinaga tse di Etileng Pele kwa Borweng jwa Aforika mmogo le ya Mokgatlhoshwaraganelo wa Aforika e ne e le botlhokwa thata mo go fitlheleng kgololesego le temokerasi e re e tshotlhang gompiano.

MAIKARABELO

Mo ntlheng eno, Puso e tla tsewela go tshameka karolo ya yone mmogo le go fitlhelela maikarabelo le maitlamo a rona jaaka maloko a Mokgatlhokitlano wa Aforika le a Dinagakopano.

Bafaladi le bao ba ngwaegileng go tswa kwa dinageng tsa bobona ba tla abelwa tshegetso go ya ka molao le thulaganyo ya boditshabatshaba, ka tshegetso ya Barongwabagolo ba Dinagakopano Mabapi le batswantle.

Re ikuela mo bathong ba borona go tshegetsa le go sireletsa batswantle mmogo le bao ba ngwaegileng go tswa kwa dinageng tsa bobona.

Ke rometse Tona ya Mapodisi, ya Setheo sa Tshireletso ya Puso mmogo le ya Lefapha la Merero ya Selegae go dirisanammogo le puso ya porofense ya KwaZulu-Natal go efoga dikhuduego le go dira gore maemo a boele sekeng. Ba dirile go tlaa seatla mme fela matsapa ano a tlhoka

tsereganyo e e matlhatlha e e tlhokomelwang ya pakatelele.

Ka jalo ke laetse Setlhophla sa Toka, Thibelo ya Bosenyi le Tshireletso go samagana le dintlha tseno ka botlalo, ba patilwe ke Tona ya Lefapha la Tlhabololo ya Loago, ya Lefapha la Kgwebisano le Intaseteri le ya Lefapha la Tlhabololo ya Dikgwebopotlana.

Setlhophla sa Tshireletso mmogo le mafapha a ikonomi a setse a simolotse go samagana le dintlha tseno, morago ga go latela ditiragalo tsa kwa Soweto ka Ferikgong.

DITSHABA

Jaanong ke ba laetse gore ba dire ka bonako le go ikamaganya le ditshaba tse di amegileng, mekgatlho e e emetseng batswantle, dikgwebo, mekgatlho e e seng ya puso mmogo le batsayakarolo ba bangwe go samagana le dingongorego tse di tlhagisitsweng ke matlhakore ka bobedi.

Maitlamo ke go efoga ditiragalo tsa mothale o mo nakong e e tlang ka go tokafatsa botsalano le go tshela mmogo ka kagiso magareng ga baagi le bana ba bangwe ba borona ba mo kontinenteng, mmogo le batswantle ba bangwe.

Gape re tla senka tirisano mmogo le tshegetso go tswa kwa boambasateng ba ba amegileng ba batswantle ba ba leng mo Aforika Borwa. Tona ya Lefapha la Merero ya Selegae o kopane le Dithlogo tsa Boambasatara ba Aforika mo malobeng.

Tona ya Lefapha la Dikamano le Tirisano ya Boditshaba le ene o isitse dipuisano tseno kwa pele fa le ene a tla bo a buisana le Dithlogo tsa Boambasatara ba Aforika ka la bo 17 Moranang.

Re ikuela le mo go maloko a palamente go dirisana mmogo le rona, mo dikemeding tsa bona, mo go tokafatseng tirisano mmogo le mo go tlotlomatseng kagisano magareng ga batho ba borona le batswantle.

Dikgato le tsona di tsengwatirisonng go tokafatsa ditaolo le go laola semolao thologelo ya bafaladi ka fa nageng.

Mo ntlheng eno, Puso e gatela pele mo go tlhomeng Setheo sa Botsamaisi jwa Melelwane, e leng seo se tla laolang tikologo ya melelwane mmogo le dikarolo tsa go tsena ka fa nageng.

Bokgoni jwa Lefapha la Merero ya Selegae bo ntse bo tokafadiwa go bo kgontsha go laola dintlha tsa thologelo ya bafaladi ka fa nageng bogolosegolo kwa melelwane.

Mo ntlheng eno, Sesole sa Tshireletso ya Naga ya Aforika Borwa (SANDF) se tla romela masole a le 350 kwa Lefapheng la Merero ya Selegae, go dira jaaka batlankedi ba taolo ya thologelo ya bafaladi ka fa nageng kwa melelwane.

Mo godimo ga seo, SANDF e setse e rometse masole kwa dintshing tsa melelwane ya diporofense di le supa go thibela ditiragalo tsa bosenyi jwa kwa melelwane mmogo le go tshela melelwane go se mo molaong.

MaAforika Borwa ka nna, re ikuela mo go lona lotlhe go isa matshwafo kwa tlase le go obamela taolo.

Re ikuela gape le mo go bao ba dirisang mafaratlhatlha a tlhaletsano go kgaotsa go gasagantsa bogale jwa dikhuduego mo Facebook, Twitter le mo diraleng tse dingwe.

Re na le maikarabelo a go tsholetsa go nna seoposengwe, kagisano le botsalano jo bo siameng ka fa nageng.

Batswantle ba re thusa go tlisa lefelo le le nang le merafe e e farologaneng mme re amogela go nngeng teng ga bone. Re batla gape go bona koketsego ya dipalopalo tsa bajanala go tswa kwa dinageng tsa mo kontinenteng mmogo le go abelana ditshono tse dintsi tsa dikgwebo jaaka karolo ya go rotloetsa tlhabololo ya ikonomi e e tswelediwang mo kontinenteng.

BOITSHUPO JWA BOAFORIKA

Mekete ya Kgwebo ya Aforika e re tlhagisetsa tshono ya go rotloetsa gape boitshupo jwa rona jwa boAforika le go tsalana botoka le bana ba borona go tswa mo kontinenteng.

Re lebile ka leitlho le le ntshotsho mekete ya Letsatsi la Aforika mo porofenseng nngwe le nngwe ka la bo 25 Motsheganong.

Bakaulengwe, ka boikobo re ikuela mo go botlhe gore le wetse matshwafo. Ditlhaselo tsa Tlhaolele go ya ka lotso ga di letlelelwe leeseng mo nageng ya borona. Mo nakong ya fa re ne lwela kgololesego re bone tshegetso go tswa mo dinageng di le dintsi. Batho ba dinaga tseo ga baake ba re tebela kana gona go re tshwara makgwakgwa.

Re amogetsa dingongorego tsa gore batswantle ba bangwe ga ba na makwalotetla a a maleba go ka nna fano mo Aforika Borwa.

Mo godimo ga ngongorego eno, baagi ka rona gape ba ngongoregela ditiragalo tsa bosenyi tseo di diriwang ke batswantle ba bangwe mme ba ba rwesa molato wa gore gape ba ba tseela dikgwebo le ditshono tsa diphatlhatiro.

Puso e reeditse dingongorego tseno tsoitlhe mme e tla di baakanya. Fela re ipoa sebedi mo kemong ya rona gore ga go maikatlapelo ape a a ka dirang gore dikhuduego tseno di nne le mmoko. Ga re rotloetse maitshwara a a jaaka ano le dipopego tsa one otlhe.

Jaaka Puso, re tsaya dikgato tse di tlhokegang go tokafatsa tshireletsego le phitlhelole mo melelwane yotlhe ya naga ya rona go netefatsa gore ga go motswantle ope yo a tlang ka fa nageng ya rona ka tsela e e seng ka fa molaong. Re rometse gape le maloko a mangwe a SANDF kwa melelwane ya rona gore a thusane le Lefapha la Merero ya Selegae mo go rarabololeng ntlha eno.

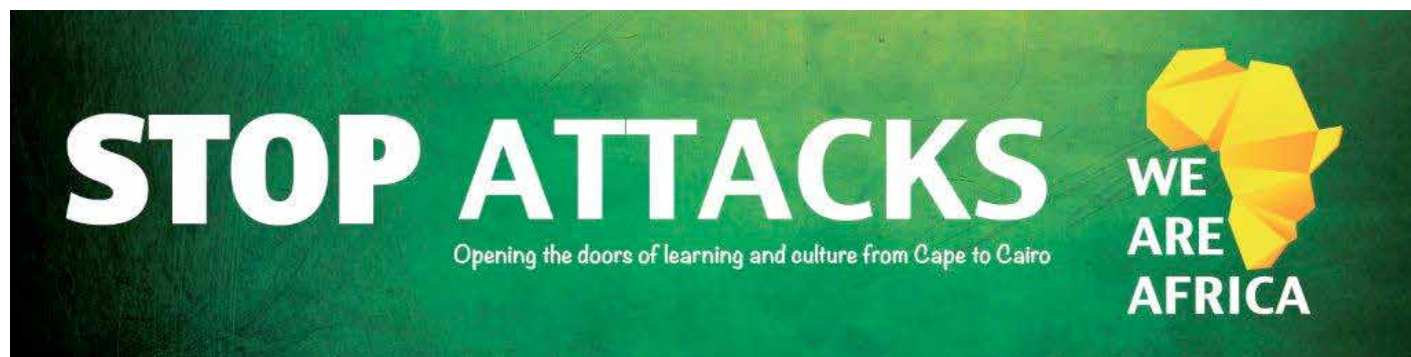
Tla re dirang mmogo go neela batswantle botlhe bao ba amilweng ke dikhuduego tseno tshegetso.

AFORIKA E E BOTOKA

Lokwalo lwa Ditshwanelo tsa Kgololesego le tlhalosa gore go tla rena kagiso le botsalano. Maikarabelo a rona ke go rotloetsa lefa leno la kagisano le go le atolosa.

Gape re gatelela maikarabelo a rona a go nna le seabe mo go ageng Aforika e e botoka mmogo le lefatshe le le botoka.

Tla re dirisaneng mmogo go dira naga ya rona gore e nne lefelo le le botoka mo go botlhe bao ba nngang mo go lone.

THUTO

Go fetola sefathhego sa dikolo tsa Aforika Borwa

Puso e aga dikolo kwa barutwana ba ka golang mme barutabana ba bona thotloetso ya go ruta. Dikolo tse di tla thusa go tthatlosa maemo le go aga isago e e botoka.

Amukelani Chauke

Dingwaga di le tharo tse di fetileng, puso e ikanne ka boipelo gore e tla fedisa dikolo tse di agilweng ka mmu le go tokafatsa mafelo a go ithuta a bana ba Aforika Borwa.

Moragonyana ga dingwag tse di kwa tlase ga di le tharo, Lefapha la Thuto ya Motheo le kgakotse dikolo tse di fetang di le 100 go ralala naga.

Tona ya Thuto ya Motheo, Angie Motshekga o sa tswa go aba sekolo sa bo 99 se se neng sa thubiwa mme sa agiwa sešwa kwa Riverton kwa Kapa Bophirima.

Kabo ya sekolo sa Motheo sa Valhalla, ga bua Tona, ga se fela letshwao la kgatelopele mme ke sa bothokwa gonne se tla tlhohela barutwana go nna le lefelo le le siameng la go ithuta le go rutwa kwa sekolong.

"Se lefelo le, le tla se tlisang mo setšhabeng ke mafaratlhatlha a a ka dirisetswang dilo tse dintsi, jaaka ba ka se dirisa jaaka ntlolehala-hala ya setšhaba gore go nne le botsalano jo bontle magareng ga sekolo le setšhaba. Se, se kaya gore re tliša gape letlotlo mo setšhabeng ka bosona.

"Mo go rona se ke letlotlo le re le tlisetsang setšhaba. Ke kago e e tla nngang foo botshelo jwa bona jotle e e tla tlhohelang bana ba rona tikologo e e siameng ya go dira le go ithuta e na le ditlamelwana tsothle tse di bothokwa tse di tlhokegang mo sekolong," o buile jalo.

Kabo e ya sekolo, e ne e le karolo ya Lenaane la Kobo ya Ditirelo tsa Mafaratlhatlha a Dikolo a a Akofisitsweng (ASIDI) la R8.2 bilione.

ASIDI ke lenaane le legolo la tirisanom-mogo ya makala a puso le a poraefete le le ikaeletseng go aga dikolo di ka nna 510 mo legatong la tse di neng di sa agiwa sentle go ralala naga yotlhe.

Sekolo sa Poraemari sa Valhalla se thlomilwe ka 1980 mme sa thubiwa le go agiwa sešwa ka ditshenyegelo tsa bokana ka R34 milione.

Go tswa go sekolo se se neng se tsaya barutwana ba le 600 fela, ga jaana se tsaya barutwana ba le 1 047 ka diphaposiborutelo di le 32, tse di ipelang ka laeborari le laboratoro ya saense.

Go tla agiwa gape le lebala le le ntšhwa la kgwele ya dinao fa go neng go le kago ya bogologolo.

Andrew Lochner e bong mogokgo wa sekolo, a re tebego e ntšhwa ya sekolo e tla tlhatlota maemo a thuto.

"Se re neetse tsholofelo ya isago e e botoka mme nka bua ntlha ya gore fa re le mo Elsies River ga go reye gore re tlhoka go itshokela tse di kwa tlase.

"Re tlhoka go bolelela barutwana se le go ba bontsha gore re tlhoka go tlhatlota maemo a thuto le go aga bokamoso jo bo botoka," go rialo mogokgo.

O tlaleditse ka gore sekolo se, ke boipelo jwa setšhaba le gore o itumeletse dikgang tsa gore sekolo sa gagwe se supilwe jaaka karolo ya lenaane la ASIDI.

"Re tla ruta barutwana ba rona mme re solofela fa ba tla itumelela kago e le gore e tla tsholetsa maikutlo a bona jaaka barutwana. Ga ba a tshwanela go ka emela gore sengwe se diragale. Ba tshwanetse ba fitlhe mo ntlheng e ba ka reng 'Ke tla dira bojotle jwa me gore dilo di diragale'," go rialo Lochner.

Kgabagare ka Moranang monongwaga, lefapha le abile sekolo sa bo100 kwa Kroonstad kwa Foreisetata e le karolo ya lenaane la ASIDI.

Sekolo seno se reeletswe ka Dorrington Matsepe, rraagwe Tona ya Tlhaeletsano ya maloba e bong Ngaka Ivy Matsepe-Casaburri.

Se thlomilwe ka 1992, mme sa simolola ka barutwana ba le 500 le barutabana ba le 15 – gompiano sekolo se na le barutwana ba le 1 100.

Barutwana ba le bantsi mo sekolong se ke dikhutsana fela kwa ntle ga dikgwetlho tse ba lebaganeng le tsona, sekolo se dira sentle tota mo Ditlhatlhobong tsa Bosetšhaba tsa Ngwaga le Ngwaga (ANA). Mo ngwageng o o fetileng, se fitlhetse kabo ya boronse mo mmetsheng (diphesente di le 60 – 69) mme sa nna se sengwe sa di le 50 tsa dikolo tse di kwa godimo mo porofenseng.

DINTLHATSHOBOKO

Go fitlha jaanong go konoseditswe kago ya dikolo di le 106:

- 84 kwa Kapa Botlhaba
- 11 kwa Kapa Bophirima
- 4 kwa Mpumalanga le 4 kwa Foreisetata, 2 kwa Limpopo le 1 kwa Kapa Bokone.

- Metsi: dikolo di le 318 di amogetse metsi lekgetlho lwa ntlha.
- Kgelelolseswe le metsi a a phepa: dikolo di le 351 di amogetse kgelelosewe e e duleng diatla lekgetlho lwa ntlha.
- Motlakase: dikolo di le 279 di goka-ganyeditswe motlakase lekgetlho lwa ntlha.

Tona Angie Motshekga le Motlatsatona Enver Surty ba thadisa ka ga leano la lefapha la go tokafatsa thuto mo nageng kwa difitlholong tsa *The New Age*.

E tswela go tswa mo tsebe 1

rialo Tona Motshekga.

"Ke ka ntlha eo Lekgotlha la Ditona tsa Thuto le neng la tlhagisa go nna teng ga taelo mabapi le se ka Phatwe 2014, go netefatsa gore go nna le kgokagano e e botoka ya badirisanimmogo go tswela lefapha mosola o o utlwalang. "Sekgwama sa Kgokaganyo ya Thuto ya Bosetšhaba (NECT) e tla tsaya karolo e e kwa godimo ka go gokaganya tirisanom-mogo e," o buile jalo.

Mekgatlho e e jaaka TeachSA le yona e tla nna le seabe se se bothokwa mo go tlhameng

leano la go phasalatsa barutabana, tiriso le tlhabololo ya go tlhatlota go falola ga barutwana, botsayakarolo jwa bona le go dira ga bona mo dithutong tsa bona tsa MST.

Dipuisano tsa fa tafoleng tsa MST di ikaelela go tlhama serala sa go abelana tshedimotsetso le go maatlafatsa tirisano le tshwaragano le di-NGO.

Dipuisano tsa boraro tsa fa tafoleng tsa MST di sweditse ka go:

- maatlafatsa Leano la Togamaano ya Bosetšhaba ya MST.
- tokafatsa botsayakarolo le kelo ya katlego mo MST.
- tlamela letlhomeso la tirisanom-mogo

ya setšhaba-poraefete go tsenya didiriswa mo

- dikolong ka go tsamaelana le NECT.
- tlamela leano le le feleletseng la go phasalatsa barutabana, tiriso le tlhabololo ya lenaane
- la MST ka tirisanom-mogo le TeachSA.
- go supa dirala tsa go dirisa tshedimotsetso ya tlhaeletsano ka thekenoloji (ICT) go
- godisa botsayakarolo mmogo le kelo ya katlego ya dikolo.

GO DIRISA ICT GORE E TSWELE DIKOLU MOSOLA

ICT ke lekala le le maatla le lefapha le itebagantseng le lona, segolo kwa dikolong tsa kwa magang, tse di dirang 25% ya dikolo tsothle go ralala naga.

DBE e mo thulaganyong ya go tswala dingwe tsa dikolo tse dinnye le dikolo tsa kwa magang tse di sa kgoneng go itsweletsa pele sentle; mme e tshetsetse tse di kgonang le go tsenya ICT go tse mephatometsi e e ka se ikgatholosiweng mo go tsona.

"Se, ke togamaano e e makalamantsi," go rialo Tona Motshekga.

Motlatsatona Surty o rile lefapha le dira ka thata ka mafapha a lona a diporofense go netefatsa fa dikgaolo tsa thuto di laolwa ke bogolo jwa tshedimotsetso.

"Re itse ka moo morutwana mongwe le mongwe a dirang ka teng mabapi le kitsokwalo le puiso le nyumeresi e bile re ka lekanyetsa tiragatso ya bona. Re setse re rekotile barutwana ba ba fetang dimilione di le 10.8 mo thulaganyong e mme maikaelelo ke go nna le lenaneotshedimotsetso la botlho la morutwana mongwe le mongwe mo nageng mo bokhutlong jwa ngwaga. Se, se tla thusa

dikgaolo tsa thuto go tsaya ditshwetso tse di maleba, ba kaelwa ke bopaki jo ba nang le bona."

Pele ga fa, Kapa Botlhaba e ne e na le dikolo tse di kwa tlase ga 18% tse di neng di na le kgolagano le mafaratlhatlha go ya ka ICT mme di ne di sa kgone go dirisa Thulaganyo ya Tsamaiso ya Dikolo tsa Aforika Borwa.

"Gompiano, dikolo tse di golagantswe mmogo le go nna le sefalanatshedimotsetso di feta 92%," go rialo Motlatsatona Surty.

Bakhuduthamaga ba le mmalwa le bona ba ne ba tsenetse Kopano ya Bagwebi ya *The New Age*. Mokhuduthamaga wa Gauteng, e bong Panyaza Lesufi o ikuetse go batsadi gore e nne "dipilara tsa dikolo tsa bona le go tsaya karolo mo makgotlataolo a dikolo."

"Ke boikgethelo jwa gago. Ke tshwetso ya gago. Nna teng," o rialo.

Mokhuduthamaga wa Thuto wa Mpumalanga, Reginah Mhaule o buile ka moo porofense e dirang ka teng le dikgaolo tsa yona tsa thuto go netefatsa thuto ya boleng mo porofenseng.

"Re tswala dikolo tsa dipolasa le tsa mephatometsi tse di sa kgoneng go tswelatswapele fela ga re tswale tsothle ka gonne re batla go fitlhelela se mo dingwageng di le mmalwa. Re agile dikolo di le tlhano tse di nang le marobalo, tse nne tsa tsona di setse di butswa mme go fitlha fa re setse re tswelatswe tse di fetang 20."

Kwa ntle ga maikaelelo a Tona Motshekga le Bakhuduthamaga ba gagwe a go tokafatsa boleng jwa dikolo tsa Aforika Borwa, ba dumelane ka gore thuto ke ntlha e e tlhokegang tota ya setšhaba.

"Batsadi ba na le seabe se se bothokwa sa go tshegetsa thuto gore e tswela bana botlho ba naga e mosola."

BOITEKANELO

Puso e samagana le TB

Bathandwa Mbola

Puso e thankgolotse letsholo la tlathoboko ka bontsi la dingwaga di le tharo kgatlanong le bolwetse jwa mafatlha (TB) le le tla thusang ka go fokotsa palo ya ditshwaetso tse dintshwa le dintsho tse di tsamaelanang le tsona.

Motlatsamoporesitente Ramaphosa le Tona ya Boitekanelo Ngaka Aaron Motsaedi ba thankgolotse letsholo la tlathoboko ya TB kwa Bokone Bophirima jaaka karolo ya keteko ya Letsatsi la Lefatshe la TB ka la bo 24 Mopitlwe. Aforika Borwa ke naga ya boraro e e amilweng thata ke bothata jo. Bolwetse jo e sala go nna sebakwa se segolo sa loso mo nageng le fa bo nntse bo kgona go alafega le go thibelwa. Bo baka dintsho di ka nna 120 000 ka ngwaga. Puso e batla go fokotsa palo e go ya kwa tlase ga 20 000.

Jaaka karolo ya letsholo, puso e tla itebaganya le ditlhopho tse segolo di ka utlwiswang ke se bothoko ka go isa kotsi ya tshwaetsano ya TB kwa godimo. Tsona di akaretsa mafelo a dikgolegelo, badirameepong, setshaba se se nngang mo tikologong ya meepo le go gokaganya temogo ya ka pele e e nonofileng.

“Maemo a a bokoa a ikonomi ya loago a a leng teng mo setshabeng, segolo mo malapeng a a humanegileng le a a nang le thaelo ya dijo e nna lefelo le bolwetse jo bo jaaka TB bo ikepelang mo go ona, bana e nna bona segolo ba ba utlwanng bothoko gonne ba sa kgone go iphemela kgatlanong le tshwaetsano ya bona,” go rialo Motlatsamoporesitente Ramaphosa kwa thankgololo ya letsholo le.

Tlhabololo ya pele ya bana (ECD), go boletse Motlatsamoporesitente, e ka thusa ka go fokotsa tshwaetsano mo baneng le go gokaganya temogo ya ka pele e e nonofileng.

Puso e supile gape le dikgaolo di le thararo tse di tlang pele mo letsholong le la tlathoboko ya bolwetse jo. Tsona ke Lejwe-

leputswa kwa Foreisetata, West Rand kwa Gauteng, Sekhukhune le Waterberg kwa Limpopo le Bojanala le Dr Kenneth Kaunda kwa Bokone Bophirima.

Tlathoboko e tla simolola ka dikgato. Mo ngwageng wa ntlha wa letsholo le la dingwaga di le tharo, Motlatsamoporesitente Ramaphosa o rile puso e tla tlathobela bogolo bagolegwa ba ka nna 135 000 mo dikgolegong le go fitlha go halofo ya milione ya badirameepong.

“Mo dikgaolong di le thararo tse, re ikaelela go tlathobela ditokololo tsa baagi ba ka nna dimilione di le thano le bana ba ka nna dimilione di le 1.2 mo dikolong, mo disenthareng tsa ECDI le mo dikolong tsa bomapimpana.”

Puso e setse e tlathobile bagolegwa ba le 59 000.

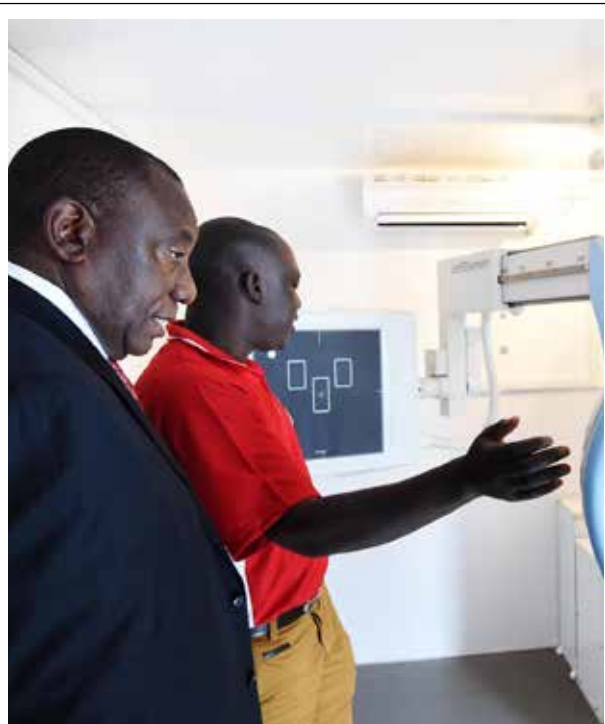
“E, ke bongwe-bororong jwa bagolegwa ba ba setseng ba atlholetswe go nna mo kgolegong le ba ba santseng ba emetse go sekisiwa. Lenaane le tsweletse sentle go tlathobela go feta diphesente di le 90 ka Mopitlwe 2017,” go rialo Motlatsamoporesitente Ramaphosa.

Lenaane le setse gape le tlathobile ditokololo tsa setshaba di le 140 000 mo dikgaolong di le thararo.

Batlathoboko ba le robong ba thapilwe go thusa Lefapha la Boitekanelo go okamela tlamelo ya ditirelo tsa TB ka ba meepo.

Mo ngwageng wa bobedi wa letsholo la tlathoboko, go tla itebagangwa gape le makgotla a ditropokgolo. Mo ngwageng wa boraro, puso e tla tlaleletsa ka diporofense tsa Kapa Botlhaba, Gauteng, KwaZulu-Natal le Kapa Bophirima tse di leng mo lenaaneng la bona la maikaelelo.

Gore go netefatswe fa balwetse ba TB ba tsaya kalafi ya bona le go e konosetsa jaaka ba laetswe ke badiredi ba boitekanelo, puso e tla simolola thulaganyo ya go batlana le balwetse ba ba lathegetsweng ke kalafi le dintlha tsa go

Motlatsamoporesitente Cyril Ramaphosa o tlathobela motshini o o sekasekang go nna teng ga TB mo mothong. Badiredi ba boitekanelo ba feta ba le 200 ba katisitswe mabapi le melemo ya twantsho ya TB ya Tshitamelemontsi.

ikgolaganya le balwetse ba ba itseweng ba TB.

Gape, baoki ba ba fetang 200 ba katisitswe gore ba simolole kalafi ka melemo ya twantsho ya TB ya tshitamelemontsi kwa mafelong a tsamaiso ya ditirelo.

Go fitlha jaanong Aforika Borwa e na le mafelo a a tsamaisang ditirelo tse a le 298.

Motlatsamoporesitente o rile go tlisa ditirelo gauifi le setshaba e tla nna gape ntlhatebaganyo ka paka ya letsholo ka gonne go tla siamela balwetse mme go feleletse go tlisa dipolelo tse di botoka tsa kalafi.

Ntlhakgolo e letsholo le lebagang le yona, o boletse jalo, ga e a lekanyetswa fela go tlathoboko ya TB le kalafi ya yona.

“Re lebagane gape le go fokotsa tshwaetso. MaAforika Borwa otlhe a ka dira ka thata go fokotsa kgonagalo ya tshwaetsano,” go rialo Motlatsamoporesitente Ramaphosa, a tlaleletsa ka gore sengwe se se bonolo jaaka go khurumetsa molomo fa o gotlholo go ka dira pharologano e kgolo.

Bolwetse jwa kgatelelo ya madi a magolo: Mmolai yo o seeitu

Morero wa Tlamelo ka Matlole ya Boitekanelo jwa Badiredipuso

Batho ba le bantsi ba ba bolawang ke bolwetse jwa kgatelelo ya madi a magolo ga ba itse fa ba na le bolwetse jo.

Bolwetse jwa kgatelelo ya madi a magolo, jo gantsi bo amang go feta motho a le mongwe mo bagoding ba le bararo lefatshe ka bophara bo tlhola 50% ya dintsho tsothle tsa go swa mfama le bolwetse jwa pelo, se ke go ya ka Mokgatlo wa Boitekanelo wa Lefatshe.

“Bolwetse jwa kgatelelo ya madi a magolo ke fa kgatelelo ya madi mo ditshikeng tsa gago e tswelela go ya kwa godimo. Ke bolwetse jo bo tlwaelegileng... Ga se fela batho ba ba sa iketlang mo moweng kgotsa ba ba nang le kgatelelo nngwe ba ba lwalang bolwetse jo,” go rialo Ngaka Stan Moloabi, Mokhuduthamaga: Botsamaisi jwa Tlhokomelo ya tsa Kalafi wa Morero wa Tlamelo ka Matlole ya Boitekanelo jwa Badiredipuso (GEMS).

“Batho ba ka nna le bolwetse jwa kgatelelo ya madi a magolo mo dingwageng di le dintsi kwa ntle ga go itse seo, ke ka ntlha ya seo bo ka nngang kotsi e le tota.”

Letsatsi la Bolwetse jwa Kgatelelo ya Madi a Magolo le ketekwa ka la bo 17 Motsheganong

mme mekgatlo ya boitekanelo le puso lefatshe ka bophara ba dirisa letsatsi le go lemosa batho ka ga bolwetse jo.

Bolwetse jo bo ka tlhola gape le malwetse a go retelwa ga diphio go dira ka tshwanelo, malwetse a matlho le a tatlhegelo ya mogopolo.

MADI: SEEDI SA BOTSHELO SE SE POMPANG KUBO YA PELO YA GAGO

Nako le nako fa pelo ya gago e otlha, ngaka Moloabi o tlhalosa jalo, madi a pompelwa mo mmeleng wa gago ka ditshika tsa madi. Kgatelelo ya madi ke maatla a madi a kgrometsegelang kwa godimo kgatlanong le lebotana la ditshika tsa madi.

“Maatla a, a bothokwa gonne madi a gago a tshwanetse a gorose okosijene le dikotla mo mmeleng otlhe. Le fa go le jalo, fa maatla a a le kwa godimo, pelo e tshwanetse go pompa thata mme go ka senya ditshika tsa madi le go tlhola mathata a boitekanelo.”

MABAKA A LE MANTSI A KA AMA KGATELELO YA MADI

“O na le kotsi e e kwa godimo ya go nna le bolwetse jwa kgatelelo ya madi a magolo fa o le mogolwane ka gonne ditshika tsa gago tsa madi di a gagamala jaaka o gola le fa o tswa mo lelapeng le le nang le lemorago la bolwetse jwa kgatelelo ya madi a magolo.

“Le fa go le jalo, le fa o ka se dire sepe ka mabaka a mabedi a, go na le mokgwa wa go tshela o o ka tlholang bolwetse jo mme bo ka laolega. Ona a akaretsa mabaka a a jaaka boima jwa mmele, mokgwa wa gago wa go ja

le go tsuba le mokgwa wa gago wa go nwa nnotogi le go ja letswai.”

ITSE PALO YA MAEMO A MADI A GAGO

Ngaka Moloabi o gatelela bothokwa jwa go dira teko ya kgatelelo ya madi.

“O tshwanetse o etele ngaka ya gago ya lelapa ngwaga mongwe le mongwe go ya go di le pedi go dira teko ya kgatelelo ya madi, gore o netefatse fa kgatelelo ya madi a gago e le mo maemong a a siameng, e leng 120 mo godimo ga 80.”

Le fa go le jalo, Ngaka Moloabi o gakolola ka gore fa o na le bolwetse jwa sukiri, jwa pelo, mathata a diphio kgotsa fa palo ya tlathoboko ya gago ya kgatelelo ya madi e le kwa godimo ga 120 mo godimo ga 80, o tshwanetse o dire gore o tlathobelwe kgatelelo ya madi bonnye gangwe mo ngwageng.

KA MOO O KA ALAFANG LE GO THIBELA KGATELELO E KGOLO YA MADI

Le fa go na le kalafi ya kgatelelo e kgolo ya madi, diphetogo tse di bonolo tsa mokgwa wa go tshela di ka thusa go khutlisa kgatelelo e kgolo ya madi:

- Fokotsa seelo sa go ja letswai/sodiama
- Ikatisa ka tshwanelo
- Ja dijo tse di itekanetseng
- Tshola boima jwa gago jwa mmele bo itekanetse
- O se ke wa nwa nnotagi thata
- O se ke wa tsuba
- Fokotsa maemo a gago a kgatelelo ya maikutlo

Madi a gago a ka dira pharologano

Tirelo ya Madi ya Bosetshaba ya Aforika Borwa

Batho ba le bantsi ga ba lemoge gore go aba madi go ka tlisa pharologano e kgolo mo matshelong a ba bangwe. Go aba yuniti ya madi ke tirelo e e bothokwa e e tlhokegang tota e e ka bolokang matshelo.

Ka go aba madi, baabi ba thusa ba Tirelo ya Madi ya Bosetshaba ya Aforika Borwa (SANBS) go nna le tlamelo ya madi go thusa fa go tlhokega go tshela madi ga batho ka tshoganyetso.

Mo Aforika Borwa go tshelwa madi go dirwa mo metsotsong mengwe le mengwe e le 48, bonnye jwa diyuniti di le 810 000 tsa madi di a tlhokega ngwaga le ngwaga go kgotsofatsa tlhokego ya madi mo maAforika Borweng.

Go tshelwa madi ke thulaganyo ya kalafi ya go boloka botshelo e e dirwang go emisetsa tatlhegelo ya madi ka nako ya karo kgotsa ka ntlha ya dikgobalo tse di masisi. Tshelo ya madi e ka dirwa gape fa mmele o sa kgone go itirela madi ka tshwanelo ka ntlha ya bolwetse.

Ga jaanong SANBS, e bong mokgatlo o o sa direng dipolelo o o tlamelanang ka madi a batho mo Aforika Borwa, o na le mothamo wa kabo ya 432 000 fela, e e leng kwa tlase ga 1% ya baagi ba naga ya rona. Se, se kaya gore go tlhokega baabi ba madi ba le bantsi segolo ka gonne SANBS e ikaegile ka baabi fela ba ba abang madi ka go ithaopa go thusa ka go boloka matshelo a batho.

KE MANG YO A TLHOKANG MADI?

Go na le tlhokego ya letsatsi le letsatsi ya madi mme go na le balwetse ba le bantsi ba ba tlhokang go tshelwa madi beke le beke gore ba tshela. Balwetse ba ba tlhokang go tshelwa madi ke:

- basadi ba ba latlhegelwang ke madi ka ntlha ya mathata a boimana
- bana ba ba nang le anemia e e tseneletseng
- batswasetlhabelo ba dikotsi
- balwetse ba dikaro le ba kankere.

O KA SE ABE MADI FA O:

- na le kgatelelo ya madi e e kwa tlase
- na le kgatelelo ya madi e e kwa godimo
- na le haemotlelobini e e kwa tlase (ayone)
- le moimana
- sa tswa go dirwa karo.

A GO NA LE DIKOTSI?

Ga go na dikotsi dipe fa o aba madi. Go dirwa teko ya go go tlhabela fela mo monwaneng go tlathoboko fa maemo a gago a ayone a le mo maemong a a babalesegileng go ka go letla go aba madi.

Didirisa tse di dirisiwang fa go abiwa madi, di akaretsa lomao, dikgetsana tsa madi, ditshupu le dinnelete tse di tlhabang monwana ke tse dintshwa, tse di phepafaditsweng go bolaya megare e bile di a latlhiwa morago ga tirisio. Fa di setse di dirisitswe di latlhelwa mo modutwaneng o o ithlophileng wa matlakala le go thubakakiwa.

Batho ba ba tsayang karolo mo mekgweng e e sa babalesegang ya botshelo jaaka go tsena mo thobalanong e e sa sireletsegang ya nako eo fela, thobalano ya banna-go-banna e e sa sireletsegang kgotsa ba ba dirisang diritibatsi tse di tlhabiwang mo mading ba gakololwa gore ba se ke ba aba madi.

DINTLHA TSA GO GO TLHABA BOTLHALE PELE GA KABO YA MADI:

- Ja dijo tse di itekanetseng bonnye diura di le nne pele o aba madi.
- Tlholo gore a o siametse go aba madi.

DINTLHA TSA GO GO TLHABA BOTLHALE FA O SENA GO ABA MADI:

- Ja sentle go oketsa dieela mo mmeleng wa gago mo diureng di le nne go ya go di le thararo.
- O se ke wa tsuba mo sebakeng sa metsotsong e ka nna 30 morago ga foo.
- O se ke wa tsholetsa dilo tse di boima ka letsogo le o tlhabilweng mo go lona fa o ne o aba madi, mo sebakeng sa diura di le pedi.